

studií a článků, že autor pokládal za nutné napsat k ní jakési dodatky. Tato kniha se sice také začíná výkladem o nejnovějších nálezech, ale především se v ní věnuje pozornost počátkům křesťanství, jak se nám nyní jeví ve světle nově objevených starověkých textů, a výsledkům, které přinesly ty texty ke studiu Starého zákona. Mimo to se autor zabývá otázkou, jak kumránská náboženská obec vznikla, več věřila a co má společného s jednotlivými větvemi židovského náboženství, které známe z jiných starověkých pramenů.

V obou knihách jsou pak na jejich konci uvedeny překlady nejdůležitějších kumránských textů.

Burrowsovy knihy jsou velmi poučné a jsou psány svědomitě a nanejvýš přístupně, ačkoli jde často o velmi složité dílčí problémy. Autor se také netají tím, že mohou nové nálezy vnést docela jiné světlo na počátky křesťanství, a uvádí objektivně a poctivě asi všechny názory, které byly na vědeckém fóru zatím vysloveny. Avšak historický dosah některých výkladů nového materiálu ho tu a tam znepokojuje; proto pokládal za nutné zmínit se o svém náboženském přesvědčení (je liberální protestant) a pojednat v jedné kratší kapitole (Mehr Klarheit, str. 31—38) o tom, že prý je velmi dobře možné spojit víru s vědou a usmířit konflikt mezi teorií a historií. Toto objektivistické stanovisko se v obou knihách projevuje nejčastěji v autorově polemice s radikálnějšími názory některých badatelů. Na závadu je také to, že autor nepodává na konci všech kapitol taková shrnutí, abychom z nich mohli jasně poznat jeho vlastní stanovisko. Nejčastěji totiž poukazuje na klady a zápory jednotlivých výkladů a koncepcí, ale sám zůstává až příliš často zdrženlivý. Vždycky to arci není nedostatek, neboť leckde lze ještě očekávat, že vbrzku vnese materiál, který byl již objeven, ale dosud nikoli publikován, více světla do těch otázek, které jsou zatím více nebo méně sporné. Avšak přesto bychom se v jeho knihách chtěli častěji dočíst, který ze sporných výkladů pokládá za pravdě nejpodobnější.

Vcelku můžeme tedy říci, že nám podávají Burrowsovy knihy velmi pěkný přehled nynějšího stavu bádání, které otevřely nálezy starověkých hebrejských textů u Mrtvého moře, a že zároveň svědčí o tom, jak se mnozí badatelé na Západě opatrně vyhýbají přímému řešení nejpalčivějších historických otázek o počátcích křesťanství, ačkoli k tomu dávají nové nálezy popud nanejvýše podnětný.

Josef Česka

*Leonard R. Palmer: 'The Latin Language.'*² London 1955. Stran 372. Známý britský linguista, profesor srovnávací jazykovědy na oxfordské universitě L. R. Palmer, podává ve své práci jak přehled dějin latinského jazyka, tak i popisný výklad latinské historické mluvnice. Význam knihy tkví právě v tomto vzájemném vyvážení obou jejích částí. Doposud totiž vycházely výklady o dějinách latinského jazyka buď jen odděleně od popisné historické mluvnice (Tronskij, Stolz—Debrunner, Meillet, Devoto) anebo byly k ní přiřazovány jen jako závěrečná kapitola (Novotný, Safarewicz).

První část knihy, Úvod do dějin latinského jazyka, (str. 3—205) rozdělil P. do sedmi kapitol. První (str. 3—32) je věnována předhistorickým vztahům latiny k ostatním ie. jazykům. Pokud jde o poměr latiny k osko-umberštině, kloní se autor k názoru italských neolinguistů, že Protolatinové a Osko-Umbrové přišli na poloostrov Apenninský již jako dva samostatné kmeny. Nápadnou podobu mezi jazykem obou těchto ie. kmenů přičítá jednak jejich společnému ie. původu, jednak, a to především, jejich pozdějším velmi úzkým stykům na italské půdě. K uznávání zvláštní italo-keltské jednoty pak připomíná, že existují i společně jevy kelto-germánské, italo-germánské apod. Stejně skepticky se vyjadřuje také k teorii italské neolinguistické školy o „okcidentálním“ jazykovém společenství latiny (spolu s kelt., germ. a baltosl.), i k dělení ie. jazyků na jazyky centrální (j. řečtina) a okrajové (j. latina). V celku se tedy jeví latina v P. pojetí jako ie. jazyk s příliš složitými příbuzenskými vztahy, než aby je bylo možno vyjádřit nějakým jednoduchým schématem.

V kapitole druhé (str. 33—58) hovoří P. o kmenech, s kterými přišli Protolatinové do styku na italské půdě. V celkem tradičním výkladu o ie. kmenech staré Itálie věnuje P. pozornost i tzv. lepontským nápisům, které připisuje Keltům, usazeným na území původně ligurském. Neindoevropský původ výslovně přisuzuje jen mediteránnímu substrátu, o původu ligurštiny a dokonce ani etruštiny nepronáší P. definitivní úsudek.

Ve třetí kapitole (str. 59—73) se nejdříve hovoří o latinských dialektech faliském a praenestském. Potom P. rozebírá nejstarší latinské písemné památky, j. nápis na černém kameni, nápis Duenūv aj. Konečně si velmi důkladně všimá toho, že latinský slovník odráží ve značné míře původní zemědělské zaměstnání obyvatelstva.

Čtvrtá kapitola (str. 74—94) je věnována hovorové archaické latině. Autor přitom vychází z rozboru komedií Plautových a Terentiových. Přes přemíru citoslovcí, opakování výrazů apod. se mu Plautův jazyk nejeví jako přesný odraz skutečné hovorové mluvy. Značně vyumělkovaná se mu zdá zejména řeč delších metrických útvarů. Zajímavé je i autorovo konstatování, že se u Plauta nachází nejvíce archaismů na konci verše. Pokud jde o Ter., pochybuje autor o jeho blízkém styku s kruhem Scipiona Mladšího a vykládá jeho větší uhlazenost spíše rozdílnou literární technikou než společenským prostředím. Hodně místa zde věnuje také rozboru řeckých jazykových prvků v komediích obou autorů.

Pátá kapitola (nejrozsáhlejší z první části; str. 95—147), pojednávající o rozvoji latinského literárního jazyka, je rozdělena do tří oddílů. Odděleně je tu rozebrána poesie doby archaické a klasické, próza doby archaické a klasické a poesie a próza doby poklasické. P. tu podává celkem běžným způsobem jazykový rozbor děl hlavních představitelů všech údobí římské literatury. Poskytuje tak čtenáři velmi dobrý přehled o vývoji stylistických otázek, o obohacování slovní zásoby i o některých jevech mluvnických, zvl. syntaktických.

V následující kapitole (str. 148—180) se hovoří o vulgární latině. Základem pro její zkoumání se stal jazykový rozbor těch písemných památek, ve kterých se vyskytují hovorové odchylky od klasické latiny (na př. Rhetorica ad C. Herennium, římská atellána Pomponiova a Noviova, Ciceronovy dopisy, zvl. Ad Atticum, aj.). Na podkladě bohatého materiálu z těchto spisů probírá pak P. soustavně hláskoslovné, tvaroslovné i syntaktické zvláštnosti vulgární latiny, přičemž své výsledky neustále porovnává s materiálem známým z románských jazyků. Cenný je i jeho výklad o slovnku vulgární latiny. Zejména zde upozorňuje na její známou tendenci zdůrazňovat při výběru mezi několika synonymy slova expresivnějšího charakteru.

Závěrečná, sedmá kapitola první části knihy (str. 181—205) pojednává o latině křesťanské jako zvláštním jazyku poměrně úzké společenské skupiny lidí, který se s postupem doby stále více sblížoval s latinou vulgární, i když s ní nikdy nesplynul. Opět se zdůrazňují hlavně zvláštnosti ve slovní zásobě, jako užívání grécismů nebo změny významu slov. Křesťanskou latinu považuje P. za jeden celek a odmítá Schrijnenovo schematické trojí dělení na latinu prvotních křesťanů, církevní latinu evangelí a na latinu liturgickou, i když sám hovoří o třech fázích latinisace církve. Počátky křesťanské latiny klade do Říma a nikoliv, jak se často tvrdilo, do severoafrických provincií.

Palmerovo pojetí druhé části knihy (str. 209—341) se celkem příliš neodlišuje od obvyklého způsobu výkladů o latinské historické mluvnici. Přesto je třeba upozornit alespoň na některé výklady, které se od běžných názorů odchyľují.

Tak se v oddíle pojednávajícím o přízvuku kloní autor spíše k mínění německé školy o důrazovosti latinského přízvuku (str. 211—214). Při výkladech o vokalizmu dělí samohlásky a dvojhásky podle toho, zda se vyskytují v počáteční, vnitřní či koncové slabice slova, a samohlásky ve vnitřní a koncové slabice rozděluje ještě dále podle toho, zda jde o slabiku otevřenou nebo zavřenou (též Safarewicz). Toto rozlišování je důležité zvláště proto, že se v latině samohlásky a dvojhásky ve vnitřních slabikách dle svého hláskového okolí různým

způsobem oslabovaly. V konsonantismu se P. nově pokusil o podání přesnějších pravidel pro změnu $dh > \theta > b$ proti změně $dh > d$ (str. 228 n.).

Více novějších námětů se objevuje ve tvarosloví. Tak v paragrafu věnovaném ablautu informuje P. stručně o základech laryngální teorie. Zajímavým přínosem je i tabulka jmených suffixů, sestavená podle Leumannovy klasifikace (viz M. Leumann, *Mus. Helv.* 1 [1944], 129 n.). Ve jmenné flexi se u koncovky *-i* v gen. sg. o-kmenů přidržuje Sommerova výkladu o *-i* jako znaku náležitosti (srov. skr. děvi „bohyně“ k děvah „bůh“, lat. *rēgina* k *rēx*). Dále vysvětluje P. vznik některých tzv. primárních přípon (*-mi*, *-si*, *-ti*, *-nti*) z přípon sekundárních (*-m*, *-s*, *-t*, *-nt*) přidáním částice *-i*, znamenající přítomnost, „aktualisaci“. Rozdíl mezi časováním „*audiō -is*“ a „*capīō -is*“ vykládá ze dvou vedle sebe existujících forem zvláštního suffixu *-ī*, přičemž dlouhou formu tohoto suffixu vysvětluje jako výsledek spojení samohlásky „*i*“ s laryngálou. Laryngálního původu je podle něho i koncové *-i* v příponě *-mini* u 2. os. pl. indikativu a imperativu pasiva, a také v pasivním inf. u 3. konj. (typ *agi*).

Poměrně nejméně nových myšlenek nacházíme v historické syntaxi. U jmen se hodné místa věnuje různým pádovým funkcím, avšak o zbylých jmenných kategoriích, o rodu a čísle, se v knize vůbec nehovoří. Ze slovesných kategorií postrádáme soustavný výklad o slovesném rodu. Velmi málo se zabývá P. také naukou o větě. Zvláště nezvyklé je, že upustil od obvyklého dělení na různé druhy vět a probírá větosloví jen podle jednotlivých spojek. Tím se stalo, že se dostaly dohromady výklady, které spolu bezprostředně souvisí jen formálně, nikoliv však obsahově.

Kniha končí bibliografickým přehledem a výběrem 56 ukázek z archaických latinských textů. Jistým jejím nedostatkem je to, že v jednotlivých oddělech se uvádí velké množství různých názorů, někdy docela protichůdných, autor však k nim jen zřídka zaujímá své vlastní stanovisko. Přesto je tato práce cenným obohacením latinských jazykovědných studií, jak bohatostí dokladového materiálu, tak, a to především, již zmíněným vzájemným vyvážením obou částí knihy. Zároveň pak splňuje i Palmerův cíl, vytyčený v ní hned na začátku, aby totiž sloužila jako úvod do studia latinského jazyka studentům klasické filologie.

Dagmar Hajdová

Marcus Porcius Cato: O zemědělství. Přeložil, předmluvu napsal a vysvětlivky vypracoval Dr. Vojtěch Zamarovský. Praha, SNPL, 1959, str. 149, cena Kčs 9,70.

Naše literatura byla obohacena počátkem tohoto roku o nový překlad z římské literatury, a to o dílo, které dosud do češtiny přeloženo nebylo. Jak překladatel v předmluvě výslovně říká, je tento překlad určen hlavně ekonomům a historikům, a má být prvním krokem k vyplnění mezery v ekonomické překladové literatuře. Překlad je opatřen předmluvou (str. 5 až 22), po které následuje vlastní překlad (str. 25—129) a poznámky a vysvětlivky (str. 130 až 148), k nimž je připojena tabulka vah a měr používaných v Catonově díle (str. 149).

V předmluvě seznamuje Z. čtenáře nejprve s Catonovým životem, jeho úřednickou dráhou a s jeho politickým a literárním profilem. Některé údaje jsou však zcela chybné. Tak na str. 6 se říká, že se Cato zúčastnil r. 215 tažení proti Karthagu pod velením P. Cornelia Scipiona Africana jako *quaestor*; je sice pravda, že se Cato zúčastnil jako *quaestor* Scipionova tažení proti Karthagu, ovšem r. 204 př. n. l. a nikoli 215 (srov. T. R. S. Broughton, *The Magistrates of the Roman Republic*, New York 1951, str. 307). Stejně tak je chybné i datum Catonova konsulátu, neboť Cato byl konsulem r. 195 a nikoli 206, jak je uvedeno na str. 7 (srov. Broughton, str. 339). Chybná je i citace Nepotovy zprávy o tom, že Cato přivedl do Říma Quinta Ennia (správně Cato 1, 4). Z Catonovy literární činnosti by si zasloužilo větší pozornosti jeho dílo *Origines*, jehož první 3 knihy pojednávaly o vzniku italských obcí, ale zbývající 4 knihy byly již věnovány dějinám Říma od první punské války. Dílo *Carmen de moribus* by snad bylo lépe překládat „Báseň o mravech“ (místo „Píseň . .“), i když ani tento